

IN DE WAAGSCHAAL

WEEKBLAD onder redactie van Dr K. H. Miskotte (hoofdredacteur), Dr H. Berkhof, Ds J. J. Buskes Jr, Ds R. Bijlsma, Ds K. H. Kroon, Ds F. J. Pop, Mr G. H. Slotemaker de Bruine, Dr J. M. van Veen en Joh. Winkler

Redactie-secretaris: Ds J. van der Wiel, Zunderdorp (post Nieuwendam), telefoon Schellingwoude 303 (K 2904).
Postgiro t.n.v. „In de Waagschaal” 513611.

Abonnementen en Advertentiën: Administratie „In de Waagschaal” Drukkerij „Amaco”, Egelantiersgracht 75, Amsterdam-C. Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 10.— per jaar, f 5.25 per half jaar en f 2.75 per kwartaal. — Losse nummers f 0.25.

K. D. III, 3

Deze formule behoort tot de code van de academie, niet alleen de illegale (de „barthiaanse”), maar de laatste jaren ook van de gevestigde groepen en de stoelen der vigerende wetenschap. Zij betekent: Kirchliche Dogmatik, Dritter Band, dritter Teil. De auteur hoeft er niet bij genoemd; en ieder weet dat het hier gaat om het zevende deel van het werk, waarvan velen verwachten, dat het ons uit de theologische impassen zal helpen, uit de onhoudbaarheden van links en rechts, die we een eeuw meeslepen, ook uit de onmogelijke gebreken van de reformatoren. Zij zien daarin wat de titel zegt: de kerkelijke dogmatiek, d.i. de voor de gehele kerk bestemde herbezinning op haar verkondiging; voor de gehele kerk bestemd en eigenlijk *namens* de gehele kerk uitgeoefend. Vandaar, dat niemand er aan voorbij kan dan de „gerusten in Zion”, die nog nooit gekweld zijn door de vraag, of wij met onze leer en prediking het aangezicht Gods niet verduisteren voor de mensen, met name door onze dubbeltonige spraak over een algemeen, almachtig Wezen naast de bijzondere Vader van onze Heer Jezus Christus, over Praedestinatie naast en achter het Evangelie, van Bestemming nevens Nodiging, van de Raad Gods boven de historie. — Helemaal van voren af aan, met trouwhartige mierenwilt, in een proper bever-bouwsel, in een gigantische architectuur, met een open, altijd weer open grensgebied voor onze echte verlegenheden, tracht Barth tot éénheid, tot ondubbelzinnigheid, tot de klank, de weérklank van de goddelijke zekerheden door te dringen. Zodat er alsdan geen voorbehoud overblijft en geen grond voor achterdocht, zodat er uiteindelijk geen antinomieën, geen aporieën heersen, zodat het tragische van het menschenbestaan verslonden wordt in de overwinning. Dat kan alleen wanneer we radicaal vasthouden aan de regel, ook in de dogmatiek: *Jezus alleen!*

Over het wezen Gods, over de eigenschappen Gods, over de Raad Gods, over de schepping, over de voorzienigheid hebben de theologen eeuwen-

lang gesproken afgezien van Jezus, zich methodisch houdende alsof zij niet wisten, dat Christus het beeld Gods is en dat Hij de grond van alle genade is en dat „alle dingen tezamen bestaan door Hem”. Eeuwenlang heeft men geredeneerd, alsof Christus er zo eens van terzijde bijkomt, alsof Hij, om zo te zeggen, een noodmaatregel Gods is, een desperaat gebaar na de mislukking van vele experimenten, alsof — o verschrikking! en verwoesting over de harten — achter Christus de eigenlijke en ware God zich nog schuilt, alsof die Eigenlijke anders, dieper, donkerder, absoluter, eeuwiger zou zijn dan Hij, die voor ons geleefd heeft en geleden, die gestorven is en opgestaan, die leeft en regeert door de kracht van Zijn hart. Goddank, was niemand helemaal consequent in deze opsplijting van Gods Openbaring, goddank, heeft de gemeente uit het leven des Geestes spontane correcties aangebracht — maar de volkomen aanbiddelijkheid en beminnelijkheid, de volle betrouwbaarheid en waarachtigheid, de radicale lichtglans van God kwam in de theologie niet zuiver aan de dag.

Met het verstand zich zo te bekommeren om het geheim Gods, dat we, gemachtigd en geleid door het Woord, ook in de dogmatiek belijden, „dat God een licht is en *gans geen duisternis* is in Hem” — daartoe is het in de reguliere theologie niet gekomen. Wanneer we over die ondubbelzinnigheid spreken, gaat ieders hart open en de geest spant de vleugelen om op te varen in jubel, want dit is werkelijk het verborgen euvel van ons leven, dat wij in niet-alleen-gedachte maar geleefde tegenstrijdigheid verkeren, waardoor geloof, hoop en liefde onwezenlijk, onwerkelijk en ondenkbaar voor ons worden. Wie brengt ons binnen in het land van de eenvoud Gods, wie brengt ons daar binnen ook met onze rede? De Eenvoud! Het is makkelijk gezegd, maar de arbeid is zwaar, om er toe te komen; niet zwaar allereerst vanwege de raadselachtigheden van het gegeven, maar vooral door de wijsgerige en godgeleerde logika, die zich heeft opgestapeld rondom de

kern van de zaak. Daarom is de „Kerkelijke Dogmatiek” in onze schatting als tijdgenoten zo ingewikkeld, negatief, destructief, paradox, dialectisch — een complex van gedachten, een ijle, torenhoge constructie van fabelachtige denkkraft en inventie — maar wie er een beetje inkomt, die leest het als overrompeld door de eenvoud, als *bij de hand genomen* en gevoerd in een sfeer van gebed en meditatie, van *stichting* in de zuiverste zin — en het kan u overkomen, dat ge meent voor het eerst te verstaan wat u als kind heeft aangedaan op Kerstmis en op Pasen en in die gewone en bovennatuurlijke streken van de tijd, die we Zondag noemen.

Nu — van K. D. III, 3 geldt het bovenbedoelde in bijzondere mate. Het behandelt de leer van de *Voorzienigheid* Gods voor het eerst in de kerkgeschiedenis zo, dat er enkel blijdschap overblijft. Het sluit de leer van God de Schepper — samen met III, 4 (dat met Kerstmis verwacht wordt), waarin de Ethiek ter sprake komt voorzover zij bij de scheppingsleer behoort, op het Woord van de Schepper berust — af; het vormt de kroon van de beschouwingen, die begonnen zijn met de uitleg van twee scheppingsverhalen a) de schepping als uiterlijke ruimte van het verbond; b) het verbond als innerlijke grond der schepping. Het handelt, naar het klassieke schema van: conservatio, concursus en gubernatio, over de radicale en volkomen wijze, waarop God Zijn schepsel *bewaart, begeleidt en regeert*. Het doet niets af aan de al-werkzaamheid Gods, ja vat haar nog veel onmiddellijker dan de oude Calvinisten, maar dit alles zo — en daar komt het op aan — dat „God” hier van meetaf een gevuld woord is en beduidt: de Hère, de God van Israël. De voorzienigheid is daarom een geloofszaak niet minder dan het kruis en de opstanding van Christus — en is alleen van daaruit in vreugde te belijden. Als tekenen der gubernatio worden uitvoerig behandeld: 1) het ontstaan, de bewaring en de machtsoefening der Heilige Schrift, 2) het leven der Kerk in de wereld, 3) de geschiede-

nis van de Joden, 4) ook: de wijze, waarop onze doodsstonde, onze uittocht, bepaald is en bepalend meegaat door onze levensdagen. De *wereldregering* is volstrekt niet anders te beschouwen dan de leiding van de kerk, Israël en ons persoonlijk leven. Het is dezelfde God, dezelfde Zorg, dezelfde Wijsheid. Maar *dát* zij niet anders is, kan onmogelijk worden beleefd of ingezien, het kan alleen vanuit de heilsgeschiedenis worden geschouwd. Gelijk steeds gaat de weg ook nu van de kennis van *het bijzondere naar het algemene*; van de „bijzondere” God Israëls naar de Godheid Gods, van de bijzondere tegenwoordigheid naar de kennis van de alomtegenwoordigheid enz. enz. — Zo ook hier van de bijzondere voorzienigheid naar de kennis der goddelijke wereldheerschappij, de wereldheerschappij van de vrijmachtige Liefde.

De praktijk van het christenleven wordt in verband hiermee besproken, als het leven in a) *geloof*, b) *gehoorzaamheid* en c) *gebed* (overeenkomend met de bewaring, de begeleiding en de regering Gods [zodat het gebed ten slotte als deelname aan de regering der wereld verstaan wordt], overeenkomende anderzijds met het profetisch, het priesterlijk en het koninklijk ambt van Christus) — dit hele stuk is zuiver innige, stichtelijke lectuur, waarin de intellectuele rekenschap zo beheerst en soepel wordt uitgericht, dat men nauwelijks merkt, dat dit „stichtelijke”, dit „erbauliche”, steen voor steen gebouwd is en welsamen gevoegd in „wetenschappelijke” consequentie. Ik hoop niet, dat ik door deze uiteraard vluchtige aanduidingen de indruk wek, dat langs een omweg toch de oude burgerlijke rust der christenen weer gerechtvaardigd wordt (al is het merkwaardig, dat Job niet meer aan het woord komt). Neen — om één citaat te geven (p. 275): Natürlich steht faktisch und praktisch auch er (der Christ) jeden Tag aufs Neue vor den Rätseln des Weltlaufes, vor den Abgründen und Plattheiten, vor den blendenden Lichtern und vor den Finsternissen des allgemeinen

(Vervolg op pag. 2)

Kreaturgeschiedenis, zu dem ja auch seine eigene Lebensgeschichte gehört. Natürlich kann auch er nur immer wieder fragen: *woher?* und *wohin?* — *warum?* und *wozu?* Natürlich hat auch er keinen Generalschlüssel zu den zu jeder Stunde in neuer Form sich aufdrängenden Geheimnissen des grossen Vorgängers der Existenz: seiner Existenz als Mit-existenz im Zuge der Geschichte der geschaffenen Gesamtwirklichkeit. Im Gegenteil: gerade er wird ja aber der sein, der weisz, dass er mit allen Generalschlüsseln, die der Mensch erfunden zu haben und in seinen Händen zu haben meint, *nichts* ist. Unter allen gerade er wird den Ereignissen immer wieder als der Erstaunteste, der Betroffendste, der Erschrockendste oder auch Erfreuteste gegenüberstehen — gerade er nicht etwa als der Schlaumeier, der jeweils alles vorausgesehen und wieder einmal recht behalten hat, sondern viel eher wie ein Kind im Walde oder auch am Weihnachtsabend, ein von den ihm widerfahrenden Begegnungen und Erlebnissen, von den ihm auferlegten Sorgen und Aufgaben immer wieder richtig Überraschten... Gerade für ihn wird das Leben im Kosmos, seine Freude und sein Leid, seine Betrachtung und seine Betätigung — wenn man auch das so sagen darf — immer wieder eine richtig interessante Angelegenheit sein, noch gewagter ausgedrückt: ein Abenteuer, zu seiner Seite Durchführung er von seiner Seite letztlich und im Grunde nichts mitzubringen hat. — Das Alles aber nicht, weil und indem er *nicht* wüsste, sondern gerade weil und indem er weisz um was es geht... weil und indem er mit der Stelle von der Alles herkommt — im Einverständnis ist: der Gottsch — im seinem Schöpfer... das Kind mit seinem Vater. Er musz *daran* nun allerdings nicht rätselfeln, er hat in bezug *darauf* nun allerdings nichts zu *daran*... (Zie wat er volgt op p. 276—279.)

Intussen is dit boek ook weer rijk aan geleerde en geestelijke gesprekken met de gereformeerde vaders (die hier meer dan in IIIe opnieuw leidinggevend optreden), maar ook met Epicurus en Aristoteles, met het determinisme, met de filosofie-der-geschiedenis in haar varianten, met de analogia entis (waartegenover naast de analogia fidei revelationis) en de analogia relationis (uit de scheppingsleer): een analogia operationis wordt gesteld).

De volgende paragraaf: „*Gott und das Nichtigte*“ is weliswaar de meest originele bijdrage tot het gesprek over het Kwade en de zonde, maar de auteur hoopt kennelijk dat de lezer het *voorgaande* voor *gewichtiger* en *beslissender* zal houden, wat ook inderdaad het geval is. § 50 valt in vier: 1) Das Problem des Nichtigten, 2) Die Verkenning des Nichtigten, 3) Die Erkenntnis des Nichtigten, 4) Die Wirklichkeit des Nichtigten. Het Kwade en de zonde behoren niet tot de schepping, want de zonde is goed; het Kwade en de zonde zijn nog veel minder creatief, scheppend, als god of tegengod, als satansmacht of „gevallen engel“. Van het Kwade en de zonde te onderscheiden is de schaduwzijde, de keerzijde, de onderkant van de schepping, het geheel van die schaduwen, die aan de volkomenheid der wereld in een geên afbreuk doen. Het Kwade en de zonde zijn iets anders; ze zijn „*wèrkelijk*“, maar ze zijn dit als het „*Nichtigte*“. Een eigenlijk „*wezen*“ als God, een echt „*zijn*“

als dat der schepselen (engelen en mensen) komt daaraan niet toe.

Daarom is wie het Kwade en de zonde een plaats geven wil in een systeem bezig als „*zijnde*“ te erkennen wat onmogelijk als „*zijnde*“ gedacht kan worden. Wie het Kwade en de zonde niet laat staan als „*ontologische onmogelijkheid*“, die verwoest weer alle klaarheid en troost, die wij uit Gods Woord reeds hebben ontvangen. In een brede excurs wordt het gesprek opgenomen met de zonde-leer van Julius Müller, met Leibniz, Schleiermacher, ook met Heideggers en Sartres' leer aangaande het Niet (de kleine letters p. 355—402). Barth vernieuwt (met bijzondere correcties) Luthers leer van het opus proprium en het opus alienum, het eigen en het vreemde werk Gods. „So also kommt er dazu, dass die Auseinandersetzung mit dem Nichtigten, seine Überwindung, Beseitigung und Erledigung primär und eigentlich *Gottes eigene Sache* ist. Man möchte auf den ersten Blick gewiss immer das Gegenteil für richtig halten: das Nichtigte für die Gefahr, die Anfechtung, die Bedrohung, unter den das Geschöpf als solcher zu existieren hat und also (möchte man) das Geschöpf als solches für den Leidenden, den Kämpfer, den Helden (halten)... die Auseinandersetzung mit diesem (dem Nichtigten) für das Problem seines Schicksals und seiner Entscheidung, seiner Tragik und seiner Tapferheit, seiner Ohnmacht und seiner wenigstens relativen Erfolge. Aber gerade hier geht es um den grossen Betrug und um die grosse Katastrophe... want de mens heeft het slechts met de reflexen van het werkelijk Nichtigte te doen, die zich tegen de creaturen richten, maar intussen is hij aan het Nichtigte zelf reeds vervallen juist door deze strijd. „Es ist es nämlich, wie Gen. 3 zeigt, gerade damit, dass es die Auseinandersetzung mit ihm für seine eigene Sache hält und als solche durchführen, dass er hier selber Leidender, Kämpfer, Held und Sieger, dass er wie Gott sein möchte.“ Neen, God strijd met de Chaos, met de Afgrond, met het door Hem bij de scheppingsdaad niet-gekozene, met hetgeen Hij ontkent en verwerpt. Het heeft de bestemming geen bestand te hebben dan als wijkende grens, als vliegende schaduw, als valse echo, als opus alienum, dat zijn eind vindt in het opus proprium van Jezus Christus en Zijn verhoging. „Auch die Wahrheit der Lüge, auch die Macht der Ohnmacht, auch der Sinn des Unsinn, in ihrer infamen Weise real, mun-

auch die Möglichkeit des Unmöglichen, die ihm zur Linken Gottes gegeben war, ist ihm da, ist ihm im Sieg der rechten Hand Gottes genommen“ (p. 419).

Het vierde onderdeel (= § 51) handelt over de engelen. Men kan naar het wezen der engelen niet vragen, omdat zij tot de hemel behoren, d. i. de sfeer van het geheimen, in een heel andere zin dan de aarde, die „den mensenkinderen gegeven is“.

Over de engelen behoort men alleen te spreken in verband met de *geschiedenis*, die zich vanuit de hemel op de aarde bezig is te voltrekken.

Daarom staat hier de engel zuiver (zoals zijn naam uitdrukt) als bode, als boodschapper en wordt hij louter verstaan in zijn functie, naar de plaats, die hij heeft in de wereld-regering Gods. In een brede excurs wordt de leer der *hiërarchie* van Dionysius Areopagita nauwkeurig nagegaan, Evenals die van Thomas Aquinas. Het blijkt alles eenvoudiger en blijder te zijn, indien we ons aan het getuigenis der Schrift houden.

Barth ontvouwt uitvoerig een leer van het „Koninkrijk der hemelen“, dat *Himmelreich*; waarin de engelen hun plaats hebben, als openbaring en bevestiging, als geleide en heraut van de Vredesmacht Gods over het Al. We gaan in dit stuk van verrassing tot verrassing (ook in de discussie met E. Peterson's engelen en in de uitlegging van Openb. 4 en 5; kleine letters van p. 541—558); het is niet wel mogelijk een en ander ook slechts aan te duiden.

Wat de *daemonen* betreft, ze behoren tot het Nichtigte. Aan God en aan de engelen kan men geloven, aan de daemonen mag men niet geloven. De theologie zelf moet een exorcisme zijn, een duivelbezwering, een uitdrijving van de daemonen. Dit exorcisme is een *heerlijk ongelooft*, dat in een nog heerlijker geloof wortelt. De mens moet niet denken, dat de daemonen niet „*reëel*“ zijn; wie verlicht en zorgeloos is, die valt hen het eerst ten buit. De mens moet echter nog *veel minder* denken, dat dit „*reële*“ iets anders dan leugen is, een leugen-wereld; wie aan de daemonen een vaste plaats geeft in zijn wereldbeschouwing als aan een waarheidsmoment, die heeft de Duivel, dem Nichtigten geducht in de kaart gespeeld.

„Man sollte nicht leugnen, dass sie in ihrer infamen Weise real, mun-

ter, lebendig, oft auch ernst und feierlich, aber immer schlaue und stark und in allen diesen Eigenschaften bald so, bald anders, in immer neuen Verwandlungen, immer und überall auf dem Plan sind und eine *scheussliche* fünfte oder sechste *Dimension des Daseins* bilden. Wo? — wo nicht? müsste man eher fragen: in den Seelen-gründen (gerade da, wo wir sie für die tiefsten und für unsere eigentsten halten), in den Beziehungen zwischen Mensch und Mensch und insbesondere in denen zwischen Mann und Frau... im Bemühen und Kampf um das tägliche Brot (und besonders um das, wovon jeder denkt, dass es für ihn das geheer) ... in seinen Sorge und in seiner Sorglosigkeit, im Aufblenden und im Erlöschen der Leidenschaft, in seinem Eifer, in seiner bodenlosen Dummheit und in seiner wirklich immer wieder erstaunliche Klugheit, in seiner Systematik und in seinem Anarchismus... im Krieg aber auch im Frieden der Klassen, Völker und Staaten, in den wüsten Zwistigkeiten und in den schönen Einigungen und Toleranzen... und nicht zuletzt in der *rabies*, aber vielleicht doch noch mehr in der *inertia theologorum*.“ Door dit alles heen spelen de daemonen het spel hunner krachten, maar in het aanzicht van Jezus Christus weten wij, dat het enkel krachten der leugen zijn. Ze zijn verworpen als verzoeker, als aanklager, als tyrann, ze zijn gedemaskeerd als *Klagegeister*, die ons fälschlich in Trauer versetzen, fälschlich den Humoren versetzen wollen, indem sie uns einreden, dass die natürlichen Schranken unseren physischen und psychischen Existenz Bedrängnis, Fluch und Elend seien, wo wir doch durch Gottes Wort und Werk in diesen unseren Schranken getragen, gehalten und wohl aufgehoben sind. Sie zeigt sie als *Poltergeister*, die uns fälschlich in Alarm versetzen... enz. wat daar verder volgt op p. 621. —

Hoe het zij, wat men de bijbelse daemonologie nemen kan, die is feitelijk slechts de negatieve weerschiin van de bijbelse christologie en soteriologie.

Wij hebben in een paar schetslijnen een indruk trachten te geven van het zevende deel der „*Kerkelijke Dogmatiek*“. We kunnen niet dan heel dankbaar wezen. Wie even dankbaar is bidt met mij, dat deze doctor ecclesiae zijn werk zal mogen voltooien; we twifelen soms of het mogelijk is, om, gesteld dat hij gespaard werd, deze inspanning tot op hoge leeftijd (Barth is nu 64) vol te houden. Hoevel ook Harnack en Schldatter, Cohen en Natrop tot in de ouderdom groot werk voortbrachten, geloof ik toch dat *dit* werk ten einde te brengen nog andere weerstand en concentratie vergt. Maar wie twifelt is reeds bezig uit het rechte gebed uit te treden, omdat hij het beminde begint los te laten; en al zou hij het doen omdat het „*te mooi*“ is, om waar te wezen“, ook deze menselijke — al-te-menselijke stemming toont ons als ondankbaren en wantrouwen, want, zowaar als de Here leeft, heel vaak wordt iets wāar omdat het te mooi is, om niet waar te wezen. Daarom blijven we ook nog geloven in een tijd, waarin de rabies enigszins gestild, maar vooral de inertia der theologen enigszins zal geweken zijn voor een nieuwe hartstocht om te mogen verstaan.

K. H. M.

IN DIT NUMMER:

Nog voor de meeste theologen aan de leetuur van Barth's nieuw verschenen deel begonnen zijn, geeft de hoofdredacteur een beschouwing over K.D. III, 3. Voor vele lezers kan het een stimulans en een leidraad zijn. Drs Boon geeft na een studiereis naar Amerika in een tweetal artikelen een schets van het Protestantisme aldair. Verder vindt men in dit nummer de meditatië van Dr Noordmans, een brief uit Indonesië van de hand van Dr Hilderling en de bekende rubrieken.

Pag. 1. Prof. Dr K. H. Miskotte: K.D. III, 3.

Pag. 3. Dr O. Noordmans: Het Sacrament. Berichten.

Pag. 4. Dr H. A. C. Hilderling: Indonesische brief. E. v. Wieringen: Huwelijk (gedicht).

Pag. 5. R. Boon: Een karakterschets van het Amerikaanse Protestantisme (I). H. M. van Randwijk: Het lied (gedicht).

Pag. 6. Wat elders gedrukt staat.

Pag. 7. Uit de Oecumene. Boekbespreking. Terzijde.